
УДК: 821(161.2+162.1):7.034].09«15/16»

Олександра Чепелик
Міжнародна школа україністики НАН України

РЕЦЕПЦІЯ ФРАНЦУЗЬКОГО РОМАНУ ПРО «ПЕТРА ПРОВАНСЬКОГО ТА ПРЕКРАСНУ МАГЕЛОНУ НЕАПОЛІТАНСЬКУ» В ПОЛЬЩІ

У статті досліджено виникнення та розвиток лицарської літератури, доведено рецепцію французького роману про «Петра Прованського та Прекрасну Магелону Неаполітанську» в Польщі.

Ключові слова: епос, лицарський роман, жанр, середньовічна література, переклад, рецепція.

This article is investigated the origin and the development of the chivalrous literature, argued the reception of the french novel of «Roman de Pierre de Provence et de la belle Maguelonne de Naples» in Poland.

Keywords: epic, chivalrous literature, genre, medieval literature, translation, reception.

W artykule zbadano proces powstawania i rozwój literatury rycerskiej, udowodniono fakty recepcji francuskiej powieści o «Piotrze Prowansalskim i Ślicznej Magdalenie Neapolitańskiej» w Polsce.

Słowa kluczowe: epos, powieść rycerska, gatunek, literatura średniowieczna, tłumaczenie, recepcja.

Світова література має величезний досвід осмислення й модифікації французького лицарського роману, що сприяє становленню міжкультурного діалогу. Розуміння, осягнення та переосмислення власного, «свого» простору через протиставлення чи взаємодію з іншим, відмінним, «чужим» стало предметом дослідження широкого спектра гуманітарних наук, а саме філософії, психології, культурології та літературознавства.

Культурний спадок античності, кельтська, германська, слов'янська міфології та фольклор являли собою своєрідне підґрунтя Західної та Східної системи літератур. Пізнання складного процесу взаємодії самотутніх національних культур свідчило про їх спільну генезу в контексті міжлітературних відносин Середньовіччя. «Середні віки, — як зазначає Г. Косіков, — нормальна, закономірна і повноцінна епоха в розвитку людської цивілізації. Вона знала... суспільні і світоглядні протиріччя і конфлікти, боротьбу консервативних і прогресивних тенденцій, церковний догматизм, фанатизм, ересі, релігійне вільнодумство, народні рухи тощо. Разом з тим вона висунула видатних мислителів, поетів, художників, виробила самостійні уявлення про істину, добро і красу... в релігійній формі,.. обґрунтувала цінності, які стверджували корінну причетність індивіда до надособистісних ідеалів і до людських колективів, до людського роду, до всього всесвіту в цілому [4, с. 247].

Потужний струмінь розвитку епічних поем (chanson de geste) XII–XIII століття, що функціонував в одному культурно-історичному просторі з лицарським романом, обумовлений характерними процесами та колізіями епохи в масштабах всесвітньо-історичного значення. На різних історичних етапах національні

літератури в тій чи тій мірі постійно взаємодіють одна з одною, перебувають у нерозривному контакті, взаємовпливі, який привносить у них нові свіжі тенденції. Сюжети поем, що виникли внаслідок тривалого й дуже цікавого процесу, віддзеркалювали легендарно-історичні події, які вимагали відповідної художньої презентації і стилістики.

Розквіт епічного жанру «Високого середньовіччя» (XI–XIV ст.), зокрема любовно-пригодницького роману, в основі якого було покладено вигадку, відбувався у соціокультурній площині, зі своєю ідейно-тематичною парадигмою і художньою специфікою. Важливо наголосити, що специфічною особливістю цього белетристичного жанру, виявилася переорієнтація на сферу індивідуально-особистісного. Поступовий перехід від латинського письменства до народних мов не означав занепад, а, навпаки, його значне розширення за рахунок різних жанрово-стильових форм світської літератури з її складниками та функціональністю. «Та й відступаючи, — зазначав М. Гаспаров, — латинська література зберігала за собою почесне навчальне місце. В очах сучасників вона одна мала право на вічність, а всі найчудовіші французькі й німецькі поезії мали лише минущу цінність» [2, с. 499].

Французько-польські міжлітературні взаємини відзначалися тривалою поліфонічністю і давно виокремилися в особливий об'єкт наукових рефлексій, що дали поштовх новим дослідженням, які набули актуальності і в сучасних компаративних студіях. Варто зазначити, що поглиблений інтерес до французьких *chanson de geste* та лицарського роману серед польських письменників спостерігався в контексті міжнародного літературного спілкування. Адже Північна Франція була батьківщиною класичного лицарського роману, який поширився на всю «латинську Європу» і позначився на культурі пограничних з нею країн, зокрема Польщі. «*Jak sama nazwa romansu, — як писав Ю. Кшижановського, — wskazuje, ten rodzaj literacki, którego popularność w ostatnich dwustu latach wzrosła tak gwałtownie, iż przygłuszyl on wszystkie niemal inne dziedziny literatury pięknej do tego stopnia, iż dzisiaj romans a książka do czytania znaczą w praktyce jedno i to samo, powstać musiał w Średniowieczu, i to w obrębie literatur romańskich, francuskiej, włoskiej czy hiszpańskiej*» [9, с. 13].

Поширення куртуазного роману, що увібрав риси екзотичного фольклору східних країн (внаслідок хрестових походів) та місцевий — кельтський (бретонський) з його надзвичайно казковим сюжетом, з'явився й розквітнув на культурно-історичному ґрунті нових мисленневих та художніх концептів, зорієнтованих на античність. «Це продовження античності в середньовіччі, — як підкреслював Е. Курціус, — є водночас її рецепцією і перетворенням. Перетворення могло набувати найрізноманітніших форм: воно могло бути збідненням, спрощенням, недостатнім розумінням, але водночас і вченим збиранням текстів, старанним навчальним читанням, ретельним наслідуванням, ентузіастичним освоєнням» [8, с. 29]. Першорядним чинником розповсюдження лицарського роману було й загальне піднесення розвиненого феодального суспільства, в якому важливими осередками літературної творчості стали королівські двори та двори великих феодалів.

Доба Середньовіччя уособлювала своєрідний макротекст, що передавав дух давнини для сучасного сприймання та виступав зберігачем і транслятором спіль-

ної культурної спадщини й мови міжнаціонального спілкування. Художній твір слугував презентацією співтворчості творця і реципієнта, що вели між собою уявний діалог. «Будь-яке читання, — за визначенням німецького теоретика рецептивної естетики В. Ізера — входить до нашої пам'яті і з часом затирається. Пізніше воно може знову відновитися і налаштуватися на різний тон, у результаті чого читач спроможний розвивати не передбачувані до того моменту зв'язки» [3, с. 265]. Це судження є вихідним для нашої статті, метою якої є комплексне висвітлення впливу французького лицарського роману, зокрема про «Петра Прованського та прекрасну Магелону Неаполітанську» («Le roman de Pierre de Provence et de la belle Maguelonne de Naples») (1438) на теренах Польщі, що перетворювався то в легенду, то в казку, то, нарешті, у повість з усіма рисами любовно-пригодницького типу. Поставлена проблема відповідає не лише колу наукових інтересів вивчення історії розвитку французького роману сучасними польськими дослідниками (К. Kasprzyk, Z. Czerny, E. Małek та ін.), але й компетенції порівняльного літературознавства, у межах якого позначився специфічний дослідницький вектор, спрямований на дослідження шляхів міграції мотивів, сюжетів та образів.

Польща була ідеальним місцем для досліджень західноєвропейських лицарських романів за часів короля Сигізмунда I, бо виявилася сприятливим ґрунтом для зернин історичних поглядів щодо наслідування одного з найрепрезентативніших жанрів середньовічної літератури на основі народних епічних пісень та сказань попереднього періоду. «Wśród narracji, — як зауважує Е. Малек, — staropolskich szczególnie miejsce przypada utworom fabularnym, zwanym powszechnie “historiami”, a we współczesnej nomenklaturze genologicznej romansami» [11, с. 19]. Принципове важливе значення мав передусім той момент, що розвиток лицарського роману перехопив авангардну роль у загальноєвропейському культурному поступі: «Większość tych właśnie romansów stanowią przekłady zachodnioeuropejskich utworów powstałych u schyłku średniowiecza. Masowa recepcja romansu średniowiecznego w jego odmianie prozaicznej przypada w Polsce na czasy zyguntowskie. Uzyskawszy dostęp do druku, bardzo szybko zdobyły znaczną popularność i z czasem zasiliły rezerwuar tzw. powieści ludowych, aby przez kilka stuleci utrzymywać się w repertuarze czytelnika mniej oświeconego, kształtując jego gust, upodobania i wyobrażenia o literackości» [11, с. 19].

В польській літературі протягом XVI–XVII століть склалися різноманітні трансформації казкового сюжету про вірне кохання Петра та Магелони, що обумовило його зв'язок з античним романом «Історія Аполлонія Тирського». Популярність героя старогрецького роману, що зародився в надрах грецького побуту і грецької історії, та в наслідок переробки змісту та форми відповідно до вимог історичного часу перетворився на середньовічну повість, яка входила до відомого латинського збірника «Gesta Romanorum» під назвою «Повість про Аполлонія Тирського». Любовно-пригодницький характер повісті, на зразок старогрецьких романів, що перейшли до Східної Візантії, а звідти до Західної Європи, змальовує романтичну любов двох закоханих в атмосфері численних випробувань та перипетій долі. За визначенням Ю. Кшижановського, «...wpływ romansu antycznego na dzieje powieści europejskiej rozpoczyna się stosunkowo bardzo późno, romans ten

bowiem dopiero od końca epoki Renesansu, zwłaszcza od przypadkowego znalezienia Etiopik Heliodorowych i przekładu ich na łacinę (przez Stanisława Warszewickiego, 1552), poczyną zdobywać sobie popularność, by stanowczo zaważyć zwłaszcza na rozwoju romansu awanturniczno- miłosnego we Francji, a za jej pośrednictwem i w reszcie Europy» [9, s. 15]. «Daleko jednak wcześniej, — в інтерпретації польського письменника, — przez całe stulecia czytywano w Europie najkrótszy i najlichszy romans grecki, o przygodach Apoloniusza Tyryjczyka, a za jej pośrednictwem tego właśnie utworu wiele podstawowych składników romansu antycznego weszło do arsenału stereotypowych środków techniki fabulistycznej w epoce rozkwitu powieści średniowiecznych» [9, s. 15]. Варто наголосити, що агіографічна література приймала активну участь в процесі формування любовно-пригодницького роману. Адже, як зазначав Ю. Кшижановський, підґрунтям двох взаємопов'язаних підсистем художньої словесності в історії розвитку літератури доби Середньовіччя стала антична культура та міфологія і фольклор пост-античних етносів — кельтських, германських та слов'янських («...że wpływ ten zaznaczył się nie tylko w dziedzinie opowiadań rycerskich w rodzaju Magielony, ale również w literaturze hagiograficznej, w bardzo szeroko znanym żywocie Płacyda-Eustachego. W ten sposób, z dużymi oczywiście zastrzeżeniami, można ustalić łączność antyku i Średniowiecza w dziedzinie historii romansu») [9, s. 15].

У західноєвропейській літературі, що активно зверталася до східної історії з її міфічними й історичними постаттями, спостерігався спадкоємний зв'язок «Історії про Магелону» з повістю про Камар-аз-Замана і Будур із «Тисячі і однієї ночі» та з турецькою казкою «Пригоди Абдул-Селяма і принцеси Шельнісси». «Якож niewątpliwie, — як пояснював Ю. Кшижановський, wyrósł on na gruncie tradycji, przez romanse te stworzonych, wzbogaconych jeszcze przez wątki nowelistyczne pochodzenia orientalnego. Tym tłumaczą się analogie między losami Piotra i Magielony a księcia kaledańskiego Kamaralsamuna i księżniczki chińskiej Badury, bohaterów bajki z Tysiąca i jednej nocy» [9, s. 73].

Свідоме використання відомих сюжетів та героїв свідчило про інтертекстуальну взаємодію, в процесі якої відбувалося порівняння традиційного та трансформованого варіантів казки. «Narratives of Indian, Persian and Arabian origin, — як підкреслив відомий британський фольклорист XIX століття В. Клаустон, — were no doubt chiefly introduced into Europe orally; but some came through translations from Eastern books» [7, s. 8]. З найдавніших часів вимисел в казці перебував в органічному зв'язку з розважальністю, тісно переплітаючись з міфами, ритуальними відправами, обрядами та всілякими забобонами. Казка — як один з основних жанрів народної творчості з елементами чарівності та авантюрності уособлювала своєрідний діалог культур, який вів до взаєморозуміння і взаємного духовного збагачення. «From oral tradition the tales were absorbed into literature, — за визначенням В. Клаустона, — when again they returned to the people; and after being, to all appearance, lost in the revolutions and political turmoils that followed the invention of printing, suddenly «turned up» again in the jest-books of sixteenth and seventeenth centuries» [7, s. 11]. В Європі інтерес до казок з'являється у XVI столітті. «Вони до певної міри, — як підкреслив відомий німецький філософ доби романтизму Й. Гердер, — є результатом вірувань народу, його чуттєвих уявлень, його сил та

потягів, коли люди мріють, тому що не знають, вірять, тому що не бачать, і чинять від усієї своєї цілісної та непросвітленої душі, так що це велика тема для історика людства, для поета, для знавця поезики та фольклору» [5, с. 67]. Казка, що виникла як суто фольклорний жанр, почала поступово проникати у письмову словесність, перебуваючи з нею у повсякчасній взаємодії. При трансформації традиційних казкових сюжетів та легенд зникала межа між магічним та реальним, а своєрідні маркери інтертекстуального зв'язку свідчили про наявність змін в наратологічній структурі оповіді.

У «Історії про Магелону» знакову роль відіграють три магічних обручки подаровані матір'ю синові Петру на благословення з наказом не розлучатися з ними («Et quant Pierre vit que son pere et sa mere luy donnoient congé moult les mercia humblement. Et la contesse le tira a part et luy alla donner trois anneaux moult beaux et riches qui valoient un grant trésor. Et Pierre la remercia humblement et appresta toutes ses choses et la compagnie qui lui plaisoit le mieux et prit congé de son pere et de sa mere, qui luy pria moult qu'il fust tousjours avisé d'estre en bonne compagnie et que tousjours luy souvint d'elle») [6, с. 16]. Зв'язок між обручками та людиною показує через модуси психічного сприйняття дійсності глибинність родинних почуттів. Ось чому передача їх синові навіює думку про своєрідний оберіг від життєвих негараздів та випробувань на шляху до мети. Обручка як закритий простір в уявному багатьох народів виступає осередням благодаті та божого благословення. Несподіваний поворот долі (ворон схоплює вузлик з кільцями; кидає його в море; риба проковтує вузлик) зумовлює втрату героєм повісті своєї вдачі та поглиблює усю глибину страждань. Мотив обручки, проковтнутої рибою, несподівано відшукується у величезному спадкові, залишеному культурою Сходу, в епосі, переказах та казках, що потрапляли на терени Європи в епоху хрестових походів та арабських війн. Зразком для сюжету «Історія про Магелону» стала антична легенда про «Полікратів перстень». Згідно переказу, життя тирана Самосу — Полікрата проходило безтурботно. Але він боявся викликати гнів богів таким надмірним багатством. Тому за порадою свого друга — єгипетського царя Амазиса, він вирішив подарувати богам свій дорогоцінний перстень. Полікрат викинув його у море. Однак, попри всі його старання, боги не прийняли його жертву — за кілька днів перстень було знайдено у виловленій рибі. Інтеграція легенди в художній простір «Історії про Магелону» відтворює атмосферу загадковості та непередбачуваності шляхом імітації традиційних мотивів, образів та прийомів, що допомагають краще зрозуміти можливі напрями їх еволюції в суміжних етнокультурних світах, оскільки вони мають різне смислове навантаження і спрямованість.

Подальше функціонування легенди «Історія про Магелону», пов'язаної із заснуванням храму Святого Петра та Павла на острові Магелон поблизу Монпельє, допомогло створити відповідні образи та передати колорит середньовічної епохи. «Motyw te pochodzenia literackiego zespolono z legendą fundacyjną, — як стверджував Ю. Кшижановський, — przywiązana do starego kościoła Św. Piotra i Pawia w Maguelone, przy czym od nazwy wysepki urobiono imię heroiny romansu, gdy partnerowi jej przygód imię nadał patron kościoła» [9, с. 73]. Так, символічне навантаження образу ключів уособлює обряд посвячення апостола Петра в таємниці

Божого провидіння, що обумовлює ідею героїзму та вищості духовних благ над матеріальними. Символіка обрядів посвячення свідчить про те, що людина отримує певні обов'язки, а її доля зазнає перетворення. Саме апостолові Петру Христос дав золотий та срібний ключі від небесного Царства, які у символічній формі віддзеркалювали передачу таємниці та утілення у часі явища єднання протилежностей: золотий вказував на владу розв'язувати і зв'язувати на небі, а срібний — на духовну благодать на землі. Вони є посиленням на подію, описану святим Матвієм у XVI розділі Євангелії «А Ісус відповів і до нього промовив: Блаженний ти, Симоне, сину Йонин, бо не тіло і кров тобі оце виявили, але Мій Небесний Отець. І кажу Я тобі, що ти скеля, і на скелі оцій побудую Я церкву Свою, і сили адові не переможуть її. І ключі тобі дам від Царства Небесного, і що на землі ти зв'яжеш, те зв'язане буде на небі, а що на землі ти розв'яжеш, те розв'язане буде на небі!» [1, Мф. 16: 18–19].

Літературна історія про «Петра Прованського та Прекрасну Магелону Неаполітанську» починається з XV століття, на другу половину якого припадають як найдавніші його рукописні редакції, так і перші друковані видання й обробки в різних жанрах (поема, драма). Лицарський роман відкривав нові шляхи й далекі обрії для наслідування. Західноєвропейські дослідники брали його сюжет і персонажів, створюючи вже з волі власної фантазії щасливу чи плачевну розв'язку. Такі запозичення, як відомо, були в той час нормою літературного життя. Сюжет лицарського роману «Історія про Магелону» був вдячним матеріалом для створення переказів, які вражали читачів палкими страстями, пригодами, насиченістю міфічними й орієнтальними казковими сюжетами з притаманним їм своєрідним шармом. Образи створювалися згідно з художньою системою Середньовіччя, провідні теми якого пов'язані були з коханням й пригодами, тоді як рушійною силою сюжету виступали індивідуальні прагнення героя для здійснення власних подвигів заради Прекрасної Дами. За слушним припущенням французького медієвіста А. Бідермана, лицарський роман «Roman de Pierre de Provence et de la belle Maguelonne de Naples» виник як витвір мистецтва династії Рене д'Анжу під час його перебування в Неаполі (1438–1442).

Зразками для створення первісної версії роману слугував цикл переказів про епоху Карла Великого. Цей роман мав гучний успіх у Франції і значний відгомін в інших країнах Заходу та слов'янському світі («Magielona rychło zdobyła sobie wzięcie w całej Europie, przełożono ją bowiem na łacinę, hiszpański, kataloński, portugalski, włoski, holenderski, angielski, niemiecki, czeski («Historie o krásné kněžně Mageloně», 1565), nowogrecki («Imberios kai Margarona), przekłady te zaś stały się źródłem przeróbek dramatycznych, dokonywanych przez pisarzy takich, jak Hans Sachs, Lope de Vega (Los tres diamantes), L. Tieck i in...») [9, с. 73]. Зокрема, вже в 1565 році з'явився його переклад на чеську мову. З Чехії роман перейшов наприкінці XVI століття до Польщі. Первісні французькі варіанти «Історії про Магелону» для слов'янських редакцій подекуди суттєво відрізнялися один від одного, а віршові строфи рясніли виправленнями та інваріантами окремих рядків.

Німецький переклад «Die schöne Magelona. Eine fast lustige und kurzweilige Histori...» знакової постаті в історії літератури Німеччини XVI століття Ві-

ттена Варбека у 1527 році став з'єднувальною ланкою між слов'янськими переробками славнозвісного сюжету та французьким першоджерелом. У науковому німецькому виданні «Die schöne Magelona, aus dem französichen übersetzt von Johannes Warbeck» до рукописного тексту Варбека, Йоганн Больте подав історію виникнення та влучну характеристику його перекладу з багаточисленими прикладами рецепції французьких лицарських романів у віршованій та прозаїчній обробках XV століття найвидатнішими колами саксонської аристократії («Syn bogatego mieszczanina, magister sztuk wyzwolonych Uniwersytetu Paryskiego i uczony prawnik z Wittembergi, zagorzały uczeń Lutra, przyjaciel G. Spalatina i Melanchtona — był Warbeck charakterystyczną postacią w historii kultury niemieckiej XVI w. Za pośrednictwem Spalatina zbliżył się on z dworem saskim i od r. 1523 został tam pierwszym kapelanem, sekretarzem i wychowawcą młodego księcia Johanna. Na ślubie swego wychowanka z księżniczką Sybillą de Cleve ofiarował mu Warbeck 2 czerwca 1527 r. rękopis z niemieckim przekładem "Powieści o Piotrze i Magelonie"» [10, с. 323–324]).

Польський переклад «Historya o Magielone krolewnie Neapolitańskiey» без перших сторінок невідомого автора з'явився після 1565 р. (поява чеського перекладу), але до 1587 р. про що свідчить книжковий реєстр краківського палітурника Мацея Прживильцького, де роман продавався за чотири гроша. Відомо, що автор польської переробки не знав безпосередньо французьке першоджерело і тому орієнтувався з одного боку, на чеське видання, а, з іншого — на німецький переклад, що підтверджує його післямова у тексті «A iż byś chciał sobie rozumieć, żeby to być miały plotki abo baśni, tedy wiedz, iż to są rzeczy nie zmyślone, bo niemieckie i czeskie pisanie o tym jest na świat wydane» [9, с. 73–74]. На підставі порівняння польського тексту (за виданням кінця XVII — початку XVIII століття) з перекладом Варбека Ю. Кшижановський зазначив, що «tłumacz ten, dobry stylistą, władający językiem bardzo gładkim, postąpił z oryginałem inaczej aniżeli większość współczesnych mu literatów, którzy parali się przekładami, to jest zamiast oryginał skrócić miejscami znacznie go rozszerzył» [9, с. 74]. Польський автор поєднав риси, притаманні середньовічному лицарському роману (таємничість, фантастичність, непоборні вмотивовані вчинки через чужу провину), із своїм розумінням людської психології, уявою про мораль, чистоту людських взаємин, обов'язок. Важливі епізоди для змалювання духовно-психологічного континууму героїв віддзеркалюють релігійний колорит оповіді (набожні роздуми, молитви, божу мудрість) («...tak już oną miłością zdjęty, prawie był Pana Boga zapomniał...», «Ale Pan Bóg wszechmogący, widząc, iż ona miłość zapalczywa nie miała się ku uczciwemu skończeniu, wnet wszystko inaczej obrócił, a chcąc zabezpieć temu, aby się takie wszeteczeństwo między onym szlachetnym narodem onych ludzi młodych nie stało, ono kochanie rycerza onego barzo prędko w wielki żal odmienił») [9, с. 75] та діяхронічну модель іносвіту, що проектувала людські уявлення на існування двох протилежних зон — раю і пекла. Перекладач відбиває не один факт історичної дійсності і дає багатий матеріал для розуміння суспільних настроїв, особливо в орієнтальних фрагментах роману («nazwy rozmaitych urzędników sułtańskich, wymianę listów między Piotrem a sultanem»). Водночас пишність та урочистість мізансцени весілля Петро й Магелони, відображеної

автором у польській версії, підкреслює патетику неперевершеного вираження пристрастей й почуттів двох закоханих («nigdy przedtym nie był słuchan po wszem świecie takowy zjazd krolow i książąt wielkich jako tam na ten czas») [9, с. 76].

Польська версія перекладу лицарського роману «*Roman de Pierre de Provence et de la belle Maguelonne de Naples*» дала поштовх для рецепції на теренах української літератури, в якій активно проявлявся народний склад мислення і мовлення з найбільшою виразністю арсеналу фольклорних зображально-виражальних засобів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія. — Мф, 16: 18–19.
2. Гаспаров М. Латинская литература / Михаил Гаспаров // История всемирной литературы. — Т. II. — М. : Наука, 1984. — С. 482–499.
3. Ізер В. Процес читання: феноменологічне наближення / Вольфганг Ізер // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. — Л. : Літопис. — С. 261–277.
4. Косиков Г. Средние века и Ренессанс. Теоретические проблемы / Григорий Косиков // Методические проблемы филологических наук. — М. : МГУ, 1989. — С. 222–252.
5. Скурла Г. Братья Гримм. Очерк жизни и творчества / Герберт Скурла. — М. : Радуга, — 1989. — 304 с.
6. Biedermann A. La belle Maguellone / Adolphe Biedermann. — Paris : Honoré Champion. — 1913. — 112 s.
7. Clouston W. Popular tales and fictions: their migrations and transformation / William Clouston. — Vol. I. — Edinburgh; London : W. Blackwood. — 1887. — 485 s.
8. Curtius E. R. Europäische Literatur und lateinische Mittelalter / Ernst Robert Curtius. — Bern : Francke, 1954. — 608 s.
9. Krzyżanowski J. Romans polski wieku XVI / Julian Krzyżanowski. — Warszawa : Państwowy instytut wydawniczy, 1962. — 326 s.
10. Kuźmina W. Polska wersja «Historii o Magelonie», jej przekład ikraiński i rosyjski z XVII wieku / Wiera Kuźmina // Slavia orientalis. — 1962. — Roczник XI. — № 3. — S. 323–350.
11. Małek E. Narracje w Rosji XVII i XVIII wieku / Eliza Małek. — Łódź : Wydawn. Łódzkie, 1988. — 293 s.